

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Bartók Béla:

Népdalkutatás Kelet-Európában¹

Nem véletlenül történt, hogy a népdalkutatás és a népdalból fogant magasabb zeneművészet éppen Magyarországon virágzott fel oly bámulatos módon. Magyarország földrajzilag mintegy középpontja Kelet-Európának és sokféle nemzetiségével az első világháború előtti időben valóságos kicsinyített képe volt Kelet-Európa népi sokféleségének. Ez a népi sokféleség a népek állandó érintkezése következtében a népzene legkülönbélebb és legváltozatosabb formáinak kialakulására vezetett; ez a magyarázata annak, hogy Kelet-Európa népzeneje oly bámulatosan gazdag népdaltípusokban és végeredményben népdalokban. Nem csoda, hogy éppen a kereszteződések középpontjában levő Magyarország muzikusi oly nagy érdeklődéssel fordultak e bámulatos zenei kincs felé. Ez az érdeklődés kétféle gyümölcsöt termelt. Az egyik a kelet-európai népdalfajták tudományos kutatása, leírása, rendszerezése, összehasonlítása; és ez végeredményben egy egészen új tudománynak, az „összehasonlító népdalkutatásnak” megteremtésére vezetett (az „összehasonlító nyelvtudomány” mintájára). A másik nevezetes és az előbitől teljesen különválasztandó eredmény az autochton magyar zeneművészet megteremtése volt, ennek a páratlan értékű népzenei anyagnak hatása alatt. A zeneművészet megújulása ismeretlen, elhasználatlan, teljesen friss népzenei kincsnek alapján: ez már szinte új világszemléletté vált Magyarországon. Teljesen félreismerik a helyzetet azok a nyugat-európaiak, akik ennek a világszemléletnek megnyilvánulását a zeneművészetben „folklorista” irányzatnak skatulyázzák el, bizonyos lekicsinyítő hangszállal. Mert itt nem „folklorista” zenedarabkáknak idegen anyagba való beoltásáról, hanem ennél sokkalta többről van szó: új zenei szellem kialakulásáról, földből kisarjadzott zenei erők alapján!

Hasonlóképpen tévednek azok is, akik azt hiszik, hogy ezeknek a földből kisarjadzott erőknek a helyszínen való tanulmányozása, köznapi nyelven szólva: a népdalgűjtés valami rettentően fáradságos, lemondással és áldozattal járó munka volt. Ami engem illet, csak annyit mondhatok, hogy az az idő, amit ilyen munkával töltöttem, életem legszebb része; és ezt nem adnám oda semmi másért sem. Legszebb, a szó legnemesebb értelmében, mert egy még egységes, de már eltűnedező társadalmi berendezkedés művészi megnyilatkozásainak lehettem így közvetlen szemlélője. Szép a fülnek, szép a szemnek! Talán itt nyugaton el sem tudják képzelni, hogy vannak még Európában területek, ahol jóformán minden használati tárgy, ruhától kezdve szerszámokig, házilag készül; ahol nem látni gyárilag készült kaptafalimlomot, ahol a tárgyaknak alakja, stílusa területről területre, sokszor faluról falura változik. Amekkora változatosságot a fül kap, hála a dallamok sokféleségének, akkorában van része a szemnek is. Ezek felejthetetlen élmények; fájdalmasan felejthetetlenek, mert tudjuk, hogy a falunak ez az állapota pusztulásra van ítélve. És ha egyszer kipusztult, soha többé föl nem fog támadni, helyét soha valami hasonló nem fogja betölteni. Nagy üresség marad majd utána: félreismert városi kultúra és álkultúra hulladékainak gyűjtőhelye számára.

Parasztok életéről lévén szó, hadd mondjam még el, mit tapasztaltam különféle nemzetiségű parasztnak egymáshoz való viszonyát illetőleg. Most, amikor ezek a népek felsőbb parancsra egymást ölik,

¹ 125 évvel ezelőtt, 1881. március 25-én, Nagyszentmiklóson született Bartók Béla zongoraművész, a közép-európai népzene nagy gyűjtője, a Zeneakadémia tanára, a XX. század egyik legjelentősebb zeneszerzője. Reá emlékezve közöljük egyik utolsó írását, amely eredetileg a *Musical America* 1943. januári számában jelent meg. Magyar nyelvű fogalmazványát *Szabolcsi Bence* közölte először 1953-ban a Zenatudományi Tanulmányok I. kötetében (Bartók Béla összegyűjtött írásai. Szerk. Szöllösy András. Bp., 1966. 604–605.). *A Szerk.*

mikor olyasformának látszik az ottani világ, mintha különféle nemzetiségek egymást egy kanál vízbe akarnák fojtani – és ezt halljuk róluk már évtizedek óta: talán időszerű rámutatni arra, hogy a parasztokban ádáz gyűlölködésnek más népek iránt nyoma sincs és sohasem volt. Békésen élnek egymás mellett; mindegyik a saját nyelvén beszél, saját szokásait követi, és természetesnek veszi, hogy másnyelvű szomszédja ugyanezt teszi. Döntő bizonyíték erre a nép lelkének tükré: maguk a lírai népdalszövegek. Ezekben alig-alig akadnak idegen nemzetiség ellen irányuló gondolatok. És ha akadnak is idegent csúfoló sorok, ezek nem jelentenek többet, mint azok a népdalszövegek, amelyekben a nép például saját papjának vagy önmagának fogyatékoságain mulat. A parasztok közt békesség uralkodik; gyűlölködést másfajtájúak ellen csak felsőbb körök árasztanak!

A tanárjelöltek felkészítése a hely- (hon-)ismereti földrajz oktatására

Adalékok a nyíregyházi földrajztanárképzés öt évtizedes történetéhez

2015 tavaszán ünnepi konferencián emlékeztünk meg a Nyíregyházi Főiskolán folyó földrajztanárképzés öt évtizedes eredményeiről és a tanszéki kollektíva tudományos munkásságáról. A teljes fejlődésívet megjelenítő előadások nem foglalkozhattak minden részletkérdéssel vagy a tanszék tudós tanárainak egyéni teljesítményeivel. A szakmai stúdiumok anyagát, órakeretét és egymásra épülését a tanárképző főiskolák egységes tanterve határozta meg, lehetőséget biztosítva a kiegészítő (lokális és mikro-regionális jellegű) anyagok oktatására is. A tanszék kezdetektől fogva – élve a lehetőségekkel és felismerve a feladat jelentőségét – kiemelten foglalkozott Nyíregyháza város-, a Nyírség és a Felső-Tisza-vidék természet-, népesség-, település- és gazdaságföldrajzával.

A helyismereti földrajz (a lakóhely és tágabb környezete, amit napjainkban *táj hazának* is nevezünk) már a XIX. század vége felé szervesen beépült az alsó- és középfokú földrajzoktatásba.¹ A lakóhely természeti és társadalmi környezete a gyermek valóságismeretének és hazaszeretetének időben első és legjelentősebb forrása. A táji elemek és jelenségek helyes értelmezéséhez a pedagógus természetű, az egyes évfolyamok tantervi anyagához kapcsoló munkája szükséges. A régi tanterveknek ez a követelménye – a sokszoros korrekciók és teljes átalakítások ellenére – átöröklődött napjainkra is. Ehhez a környezetföldrajzi oktatómunkához (és az alapját képező helyi ismeretanyag összegyűjtéséhez, rendszerezéséhez) a tanárjelölteknek megfelelő felkészítést és ösztönzést igyekszünk adni.

A tanszék a hely- (hon-)ismereti földrajz oktatásához egyrészt egy mintaterület (Nyíregyháza és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) modell-értékű – több évfolyam tantervi anyagához kötődő – feldolgozásával, másrészt földrajzpedagógiai-módszertani felkészítéssel kíván segítséget nyújtani. A rendszer-változás előtti tantervi struktúra, amely a jelenleginél nagyobb órakeretet biztosított az egyes elméleti stúdiumokhoz rendelt gyakorlati (szemináriumi) foglalkozásokra, lehetőséget adott a hely- (hon-)ismereti téma- feldolgozásokra. A szemináriumi órákon a tanárjelöltek 15–20 perces kiselőadásokat tartottak a szülővárosuk (-faljuk) természeti környezetéről, településföldrajzáról, az emberi tevékenységi formák-rendszerek idő- és térdimenzióiról stb. A bolognai rendszerre való áttérés után a gyakorlati órák száma csökkent, így a hiátust megszüntetve, a megyeföldrajz oktatását önálló, szabadon választható kollégiumként folytattuk, nemcsak tanárjelölteknek, hanem az idegenforgalmi szakemberképzésben résztvevő hallgatóknak is. A szaktudományi ismeretanyag átadását a módszertani felkészítéssel kapcsoltuk össze. Öt évtizedes történetünk minden szakaszában a tanári diplomamunkák témaköreinek kijelölésével is ösztönöztük hallgatóinkat a lokális és mikro-földrajzi témák kimunkálására. A megyében tanító földrajztanárok posztgraduális továbbképző rendezvényein is szorgalmaztuk a helyismereti földrajz oktatását, melyhez tanári segédkönyvek írásával-szerkesztésével igyekeztünk segítséget nyújtani.

¹ *Udvarhelyi Károly–Göcsei Imre: Az alsó- és középfokú földrajztanítás története Magyarországon. Tankönyvkiadó, Bp., 1970.*